

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

SOCIOLEKT PRACOVNÍKŮ TECHNICKÝCH PROFESÍ V NOVÉM DIVADLE
V PLZNI

BALAKÁŘSKÁ PRÁCE

Petr Pánek

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

vedoucí práce:

PaedDr. Helena Chýlová, Ph. D.

PLZEŇ 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 30. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych rád poděkoval všem svým kolegům z divadla, kteří mi velmi pomohli při sbírání jazykového materiálu. Dík patří také mé vedoucí práce, PaedDr. Heleně Chýlové, Ph. D., která projevila velkou trpělivost a přispěla značnou měrou ke způsobu dotváření finální podoby práce v duchu hierarchicky uspořádaného minimalismu.

Autor

ÚVOD

A pak jsou různí lidé za scénou, pod ní i nad ní, kteří spolu táhnou a strkají tu Thespidovu káru. I když tuto úlohu ztělesňují velmi naturalisticky, kostýmováni v obyčejném civilu nebo modrých blůzách, hrají svoji důležitou roli při vzniku divadelní hry. Pročež i oni budtež oslaveni.¹

Hlavním úkolem této práce je pokusit se zachytit, jak se dorozumívají techničtí pracovníci v zákulisí divadla. Práce vznikala v době, kdy jsem byl zaměstnán druhým rokem jako rekvizitář v Novém divadle v Plzni, po dvou letech praxe kulisáka v plzeňském Komorním divadle. V prostředí divadla se pohybuji takřka denně. Mimo toho, že mne v současné době živí, je divadlo také mým velkým koníčkem. Vedle divadla je mým velkým zájmem jazyk, a proto jsem se rozhodl synergicky propojit své zaměstnání se studiem češtiny. Téma divadelního sociolektu v tomto pojetí nebylo dosud zpracováno, ač se divadelní mluva těší zájmu odborné i laické veřejnosti odedávna.

---

¹ ČAPEK, Karel. *Jak vzniká divadelní hra*. S. 10

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST

1.	CÍL PRÁCE, HYPOTÉZY, METODY	6
1.1.	CÍL PRÁCE	6
1.2.	PRACOVNÍ HYPOTÉZY	6
1.3.	METODY UŽITÉ V PRÁCI A JEJÍ STRUKTURA	6
2.	ZÁKLADNÍ POJMY A JEJICH VYMEZENÍ, STRATIFIKACE NÁRODNÍHO JAZYKA	7
3.	DIVADELNÍ SOCIOLEKT A JEHO SPECIFIKA	10
4.	DIVADELNÍ SOCIOLEKT V ODBORNÉ A UMĚLECKÉ LITERATUŘE	12
5.	CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ A TECHNICKÉHO ZÁZEMÍ ND V PLZNI	13
5.1.	TECHNICKÉ SLOŽKY DIVADLA (SE ZAMĚŘENÍM NA POJMENOVÁNÍ)	13
5.2.	PROCES VZNIKU PŘEDSTAVENÍ (SE ZAMĚŘENÍM NA POJMENOVÁNÍ)	14
6.	SOCIOLEKTISMY Z JAZYKOVÉHO POHLEDU	16
6.1.	SLOVNÍ DRUHY A ČLENITOST POJMENOVÁNÍ	16
6.2.	VZNIK SOCIOLEKTISMŮ	17
6.2.1.	SLOVOTVORNÉ ZPŮSOBY	17
6.2.2.	SÉMANTICKÉ ZPŮSOBY (NESLOVOTVORNÉ TVOŘENÍ)	17
6.2.3.	TVOŘENÍ VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ	17
6.2.4.	PŘEJÍMÁNÍ	18
7.	SÉMANTICKY VYMEZENÉ SKUPINY POJMENOVÁNÍ A JEJICH JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA	19
7.1.	NÁZVY OSOB	19
7.2.	NÁZVY HER	20
7.3.	NÁZVY ČINNOSTÍ A DĚJŮ	21
7.4.	NÁZVY VĚCÍ	21
7.5.	NÁZVY MÍST	22
8.	SLOVNÍK SOCIOLEKTISMŮ	23
8.1.	POPIS STAVBY HESLA	23
8.2.	SEZNAM ZKRATEK	23
8.3.	ABECEDNÍ SLOVNÍK	24
9.	ZÁVĚR	33
10.	POUŽITÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE	35
11.	English summary	36

TEORETICKÁ ČÁST

1. CÍL PRÁCE, HYPOTÉZY, METODY

1.1. CÍL PRÁCE

Tato práce je synchronní sondou do jazyka, kterým se dorozumíval technický personál Nového divadla v Plzni (dále ND) v sezóně 2016/2017. Cílem práce je pokusit se popsat a charakterizovat sociolekt technických pracovníků daného divadla.

Toto divadlo funguje od r. 2014, kdy nahradilo Komorní divadlo. ND je v současnosti jednou z nejmodernějších scén v republice. Divadelní technologie a částečně i personál prošly velkou proměnou, jež se promítá také do podoby sociolektu.

1.2. PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Předpokládáme, že:

1. v souboru analyzovaného sociolektu budou převažovat profesionalismy nad slangismy,
2. z hlediska původu sociolektů budou převažovat domácí pojmenování a germanismy nad ostatními s ohledem na tradici daného prostředí,
3. v souboru pojmenování budou vzhledem k typu komunikace převažovat monosémické lexémy,
4. z hlediska motivace budou převažovat pojmenování slovotvorně utvářená.

1.3. METODY UŽITÉ V PRÁCI A JEJÍ STRUKTURA

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části nejprve vymezíme základní pojmy, se kterými budeme pracovat: stratifikaci národního jazyka, zejména pak útvary nespisovné a sociolekt, profesní mluva a slang. V teoretické části práce byla využita především metoda studijní. Po prostudování odborných prací jsme vybrali relevantní informace vztahující se k našemu tématu.

Poté se pokusíme charakterizovat obecně divadelní mluvu, podrobněji sociolekt a také popsat prostředí, v němž se daný sociolekt užívá. V teoretické části byly východiskem hlavně práce Jaroslava Hubáčka, Jana Huga a Václava Müllera².

Dalším krokem bylo získání jazykového materiálu. Hlavními metodami sběru byly řízené rozhovory s pracovníky divadla, které probíhaly v období od 1. 9. 2016 do 30. 6. 2017, a také excerpce odborné i umělecké literatury. Získané výrazivo pak bylo ověřováno ve Slovníku

---

² Citace jsou uváděny kurzívou. V poznámkách pod čarou jsou zkrácené bibliografické údaje. Úplné údaje jsou umístěny v seznamu použité literatury a dalších zdrojů.

spisovného jazyka českého, popř. v Příručním slovníku jazyka českého. Poté byl sestaven základní heslář abecedně řazeného slovníčku sociolektismů. Dále jsme sociolektismy rozčlenili do jednotlivých sémantických skupin a charakterizovali jsme je z hlediska jazykového. Sledovali jsme příslušnost ke slovnímu druhu, členitost pojmenování a způsob vzniku sociolektismu. Závěrem se pokusíme charakterizovat sociolekt technických zaměstnanců v divadelním prostředí.

2. ZÁKLADNÍ POJMY A JEJICH VYMEZENÍ, STRATIFIKACE NÁRODNÍHO JAZYKA

Český (národní) jazyk nemá jen jednu podobu, nýbrž zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí (interdialekty i místní nářečí), profesní mluvu, slangy, argoty, tj. všechny podoby (útvary a poloutvary), jichž se v mluvě používá.³

Národní jazyk je z hlediska vnitřní klasifikace možno členit z několika hledisek. Z pohledu hierarchického lingvistického modelu jej členíme na útvary strukturní (útvary) a nestrukturní (poloutvary)⁴. Základní strukturní útvar je jazyk spisovný. Spisovná čeština je reprezentativní, celonárodní a kodifikovaný útvar národního jazyka. Není územně ani sociálně rozlišena. Nespisovná čeština je rozlišena jak územně, tak sociálně. V případě územního rozlišení hovoříme o teritoriálních dialektech a interdialektech. Následující výklady jsou převzaty z Nového encyklopedického slovníku češtiny.

Teritoriální dialekt je vymezen následovně: *Většinou označení pro tradiční teritoriální (lokální) d.: územně (geograficky) vymezený útvar národního jaz., který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jaz. národnímu.⁵*

V současné době dochází zejména na území historických Čech k tzv. nivelizaci jednotlivých dialektů a významnou roli v nespisovném vyjadřování mají celky nadnářeční, tzv. interdialekty, které jsou definovány takto: *Nestabilizovaná varieta (útvary) národního jaz. představující poslední vývojové stadium tradičních teritoriálních dialektů; ty (v důsledku vzrůstajících společenských kontaktů, sjednocování životních zájmů obyvatel, vlivu prestižní spisovné češtiny aj.) ztrácejí svou specifiku, postupně se zbavují výlučných, nápadných znaků (uchovávají pouze znaky společné větším oblastem, popř. celým nářečním skupinám) a vzájemně se sblížují...*

---

³ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. S. 23

⁴ KRČMOVÁ, Marie. *Stratifikace současné češtiny*. [Online] [citace 6. 7. 2017] dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>

⁵ KOLEKTIV autorů. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online] ©2012–2017 [cit. 6. 7. 2017] dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT>

Nejvýznamnějším interdialektem v Čechách a na západní Moravě je v současnosti obecná čeština: *V dnešním významu sousloví o.č. se prolínají obě uvedená pojetí: význam „interdialekt vzniklý vývojem nářečí Čech“ má především v pracích dialektologických n. těch, které ze studia dialektů vycházejí. Je tak postaveno na úroveň jiným interdialektům. Většinou se však chápe o.č. jako jazyk spontánní mluvené soukromé, event. poloveřejné komunikace, regionálně i sociálně málo příznakový, který se z pozice jedné z nestandardních forem č. dostává do postavení jejího substandardu.*⁶

Obecná čeština se významně uplatňuje v mluvených jazykových projevech. Je schopna vyjádřit expresivitu, je významnou součástí literárních textů při charakterizaci postav a v současnosti jedním z nejvýraznějších nespisovných útvarů národního jazyka, z něhož se postupně obohacuje i čeština spisovná.

Dalším klasifikačním hlediskem je také sociální diferenciací jazyka, která je v současnosti velice živá. Na to reaguje jazykověda, jejíž specializovaná disciplína sociolingvistika se výrazně rozvíjí od 60. let 20. století. Významným představitelem české sociolingvistiky je Jaroslav Hubáček, který hodnotí rozvoj lingvistického bádání v této oblasti následovně:

*Zkoumání sociolektů se tak dostalo a dostává patřičné odborné pozornosti nejen co do shromažďování výraziva, inventarizace sociolektismů, ale i v oblasti teoretických zobecnění. Vedle termínů slang, slangismus se nově začínají prosazovat systémové termíny sociolekt, sociolektismus.*⁷

Nový encyklopedický slovník vymezuje ve shodě s Jaroslavem Hubáčkem základní sociolingvistické pojmy na sociolekt, profesní mluvu a slang.

*Sociolekt je svébytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním nebo neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře.*⁸

Samostatné heslo „slang“ Nový encyklopedický slovník češtiny neobsahuje, vymezuje pouze pojem slangismy: *Obecně můžeme říci, že k vytváření zájmových slangů mají větší tendenci skupiny spojené osobními kontakty, kde specifické výrazivo posiluje interpersonální vazby. Platí to zejména pro skupiny mladých lidí. V konkrétních případech je někdy těžké najít*

---

⁶ KOLEKTIV autorů. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*
<https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>

⁷ HUBÁČEK J., K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: *SLANG A ARGOT Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.–27. února 2008*. S. 5.

⁸ KOLEKTIV autorů. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* dostupné z:
<https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

zřetelnou hranici mezi specifickými výrazy profesními a zájmovými, protože mnoho činností může být jak profesí, tak i zájmem...⁹

Profesní mluvu pojímá Encyklopedický slovník také podle pojetí J. Hubáčka. Jedná se o označení *sociolektu typického pro některou profesi. Jako u všech sociolektů je pro každou p.m. typická část slovní zásoby tvořená profesionalismy, jiné jazykové roviny patří k některé z substandardních variet národního jazyka, většinou obecné češtině n. interdialektu. Vzhledem k tomu, že se p.m. konstituují v různě velkých pracovních kolektivech na různých místech, není jednotná, ale liší se i u téže profese v různých regionech.*¹⁰ (sic)

Stranou naší pozornosti stojí argot jako součást sociolingvistického pohledu na jazyk, neboť argotické prvky se v našem sběru nevyskytují.

Na formování sociolektů má vliv řada okolností. Roli hraje prostředí, jeho stáří, uzavřenost či otevřenost, tradice a rychlost rozvoje, to, že jsou vedle sebe lidé různých zájmů, povahového založení i vzdělání atd.

Jak v případě územních, tak sociálních variet češtiny se jedná se o tzv. poloútvary jazyka, protože mají vlastní prostředky pouze lexikální, nikoli systémové. O to bohatší však lexikální prostředky bývají.

Při vymezení základních pojmů vycházíme z posledního vydaného sborníku (VIII.) Konference o slangu a argotu na FPe v Plzni z r. 2008. Užíváme termín *sociolekt* jako hyperonymum pro termíny *profesní mluva* a *slang v užším smyslu*, termín *sociolektismus* jako hyperonymum k termínům *profesionalismus* a *slangismus*¹¹.

Další hledisko třídění souvisí s modelem stratifikačním a je jím členění národního jazyka na češtinu spisovnou a nespisovnou.

Možnou klasifikaci národního jazyka přináší také hledisko funkčně stylové, které s ohledem na téma naší práce ponecháváme stranou.

---

⁹ Tamtéž.

¹⁰ KOLEKTIV autorů. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PROFESN%C3%8D%20MLUVA>

¹¹ HUBÁČEK Jaroslav, K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: *SLANG A ARGOT Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.–27. února 2008*. S. 5.

3. DIVADELNÍ SOCIOLEKT A JEHO SPECIFIKA

Pojmu divadelní sociolekt je nadřazen pojem divadelní mluva. Ta zahrnuje širší výrazivo, kromě prostředků neutrálních především termíny (*točna*¹²) a na území historických Čech také nespisovná vyjádření z obecné češtiny.

Divadelní sociolekt patří k nespisovným nestrukturním útvarům českého jazyka. Primárně se realizuje v mluvené podobě. Jeho základem je profesní mluva. Rozvíjí se od tzv. dlouhého 19. století.

*Divadlo má v naší kultuře dlouhou a bohatou tradici: už od počátku našeho národního obrození bylo významnou složkou národně uvědomovacího procesu, v současnosti je dokladem naší vyspělé národní kultury.*¹³

Jedná se o sociolekt tradiční, zároveň však neustále se vyvíjející a nehomogenní. Liší se podle regionů i jednotlivých divadel a souborů. Divadelní sociolekt se vyznačuje pestrostí, která odpovídá tvůrčímu prostředí, v němž tento poloútvár vzniká a užívá se.

*Nápadným rysem divadelního slangu je větší podíl inteligentního vtipu a určité jazykové „elegance“. Je to dáno pochopitelně jeho tvůrci, kteří, kromě lásky ke své profesi (společně všem tvůrcům nových slangových výrazů), jsou obdařeni schopností pohotové improvizace.*¹⁴

Sociolekt obecně charakterizoval J. Hubáček v práci *O českých slanzích*: Z hlediska jazykového hraje hlavní roli nespisovnost, progresivnost a využívání produktivních pojmenovacích postupů. Z hlediska nejazykového stojí v první řadě snaha o výstižné, stručné, kontextově jasné vyjádření.¹⁵ Tomu v zásadě odpovídá i divadelní sociolekt technických složek.

V divadelním sociolektu se prosazuje hlavně profesní mluva. O slangismech lze hovořit, pokud mají výrazy expresivní příděch, což v exaltovaném prostředí, kterým divadlo je, lze předpokládat. Toto o expresivitě v divadelním sociolektu píše Hubáček:

*Příznak expresivity je patrný hlavně u názvů souvisejících s činností hereckou... Věcná pojmenování jsou příznačná hlavně pro činnost technického personálu.*¹⁶

---

¹² MÜLLER, Václav. *Divadelní technický slovník*. S. 145.

¹³ HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. S. 102.

¹⁴ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 36.

¹⁵ Hubáček, J. *O českých slanzích*. S. 19–20.

¹⁶ Tamtéž. S. 27.

Součástí divadelního sociolektu je i výrazivo interslangové. V námi zkoumaném prostředí se lze setkat především s výrazivem obecně technickým (*čokoláda*¹⁷, *koncák*¹⁸, *poťák*¹⁹), dále např. obecně zvukařským (*playback*²⁰). O interslangovosti nás opět zpravuje Hubáček:

*Do této stále dotvářené lexikální vrstvy se řadí názvy, kterých se užívá v nespisovných, neoficiálních nebo polooficiálních mluvených projevech a které, přesahující rámec jednoho pracovního prostředí nebo jedné vyhraněné zájmové oblasti, jeví se jako interslangové, bez dalšího přesného určení.*²¹

V rámci divadla můžeme za interslangové považovat jednak výrazy užívané více profesními složkami (*ferman*²²), jednak výrazy přejaté z mimodivadelního prostředí (viz výše příklady výraziva obecně technického).

Některé sociolektismy z divadelního prostředí můžeme nalézt v SSIČ, např. zmiňovaný *ferman*. Pro dnešní jazyk je charakteristické, že se jeho spisovná část obohacuje prostřednictvím útvarů nespisovných, tedy i sociolektů. Proniká do něj i výrazivo z divadelního prostředí. Tím případem je např. známý frazém *Zlom vaz*²³, jímž přejeme oslovenému jedinci mnoho zdaru. Málokdo už ale ví, že odpovědí není „Děkuju“, ale „Čert tě vem.“

V divadle funguje značná reciprocita, projevující se i v jazyce. Někdy nebývá snadné vymezit, které výrazy patří jedné složce divadelního personálu a které jsou již interslangové. Dobrý divadelník zná obvykle jistou škálu pojmů všech zaměstnaneckých složek divadla.

Nutno říci, že bez sžití s prostředím nelze snadno vést ostrou hranici mezi profesní mluvou a slangem. Mimo příklady jazykových vyjádření, které nejsou doložitelné v odborné literatuře, bývá také z pohledu jazykovědného nelehké jednoznačně klasifikovat i příklady dokládané, neboť jazyk se vyvíjí rychleji než jazykověda.

---

¹⁷ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 95.

¹⁸ Tamtéž. S. 205.

¹⁹ Tamtéž, S. 324.

²⁰ SSIČ [dostupné online].

²¹ HUBÁČEK J., *O českých slanzích*. S. 137.

²² HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 67.

²³ ČERMÁK F. a kol., *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4*. S. 932.

4. DIVADELNÍ SOCIOLEKT V ODBORNÉ A UMĚLECKÉ LITERATUŘE

*Z řady slangů různých uměleckých oborů patří slang divadelní k nejstarším a také relativně nejlépe známým.*²⁴

Odborné publikace i umělecká zpracování divadelního sociolektu věnují hlavní pozornost umělecké složce divadla. Umělecko-technickým složkám (vlásenkářky, maskérky, garderoba...) se již věnují méně a složkám technickým téměř vůbec ne, s výjimkou stavěčů dekorací či jednotlivých výrazů z jiných oborů. Samostatně sociolekt technických složek divadla není dosud soustavně odborně zpracován.

Divadelní sociolekt se těšil zájmu vědců i veřejnosti již v první polovině 20 století, zejména v období meziválečném. Ve své rozsáhlé stati *Argot a slangy* se mu věnoval František Jílek-Oberpfalcer (1934). Později se tomuto tématu věnoval Miloslav Churavý, který uvedl příspěvek s názvem *Divadelní mluva* v polském sborníku *Prace filologiczne* 26 (1976), poté referát s názvem *O divadelní mluvě a hereckém slangu zvláště v rámci první konference o slangu a argotu na Fakultě pedagogické v Plzni (1976)*, pak článek *Z hereckého slangu* v časopise *Naše řeč* 73 (1990), dále článek *Kdo a proč má herce za betléjáky (Naše řeč 75, 1992)*.

Za unikátní lze považovat *Divadelní technický slovník* (1982) Václava Müllera, který je v podstatě jediným slovníkem zaměřeným na technické divadelní pojmy. Není však primárně zpracován z hlediska lingvistického.

V nedávné době se divadelním sociolektem zabývala Tereza Dubničková ve své závěrečné práci *Sociolekt v prostředí Divadla J. K. Tyla* (Fakulta pedagogická ZČU, 2016) a Šárka Mládková v magisterské diplomové práci *Současný divadelní slang* (Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 2014).

Obecně o slanzích napsal řadu publikací Jaroslav Hubáček (*O českých slanzích*, 1981, *Malý slovník českých slangů*, 1988, *Výběrový slovník českých slangů*, 2003) a Lumír Klimeš (*Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, České republice a Slovenské republice v letech 1920–1996*, 1997).

Vedle odborníků jazykovědy se divadelní sociolekt těšil i zájmu samotných divadelníků. Za stěžejní a dodnes platnou lze považovat práci Karla Čapka *Jak vzniká divadelní hra*. S divadelním sociolektem se můžeme setkat i v některých pracích Jana Wericha. Za zmínku stojí také dvě knihy Bohumila Bezoušky, a sice *Tajnosti zákulisí* a *Thespidova kára Jana Pivce*.

Existují různé internetové zdroje. Za nejobsáhlejší se dá považovat slovník divadelního slangu na stránkách e-zinu divadla Image (*stych-ezin.sweb.cz*). Na stanici Leonardo při Českém rozhlasu fungovala rubrika *Divadelní slovníček*. V příspěvcích se autoři zabývali různými pojmy z oblasti divadelního sociolektu. Tyto zdroje nejsou zpracovány lingvisticky. Existují také stránky *www.slangy.cz*, které vznikly jako přídatná platforma ke Slovníku nespisovné

---

²⁴ HUGO J. *Slovník nespisovné češtiny*. S. 35.

češtiny. Veřejnost zde může obohacovat slovník o nové výrazy (v době psaní této práce stránky nebyly funkční).

5. CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ A TECHNICKÉHO ZÁZEMÍ ND V PLZNI

5.1. TECHNICKÉ SLOŽKY DIVADLA (SE ZAMĚŘENÍM NA POJMENOVÁNÍ)

V této kapitole stručně nastíníme technické zázemí divadla (se specifiky ND).

ND má dvě scény, které se oficiálně jmenují Nová a Malá. Nová nahradila nevyhovující Komorní divadlo a Malá Klubovou scénu, jež se nacházela v budově Komorního divadla.

Všechny divadelní budovy se dělí na různá zákoutí, která jsou spojena středobodem jeviště. Divadlo dále skrývá pracoviště jednotlivých složek divadelního personálu a jejich další místnosti, jako jsou zejména sklady (*fundusy*²⁵). Nejinak je tomu i v ND, které je navíc širší o budovu administrativní. Jazyk administrativních a uměleckých pracovníků ponecháváme v této práci stranou a budeme se soustředit výhradně na jazyk technických složek. Těmi jsou v ND kulisáci, rekvizitáři, garderoba, osvětlovači, strojníci, zvukaři, a vlásenkářky.

Jeviště (*bína*²⁶) mívá levou a pravou stranu – názvy levá a pravá strana jsou tradičně určeny podle pohledu diváka. V ND se na levé straně nalézá *boční jeviště*²⁷, kde probíhají přípravy či se zde skladují kulisy. Za jevištěm je zadní jeviště, kam může odjet točna, pokud si režisér přeje použít stoly, a kudy se stěhují z výtahu na jeviště kulisy, přivezené ze skladu.

Jeviště je orámováno z boků *portály*²⁸, nahoře *harlekýnem*²⁹ a dole balustrádou, což jsou prvky zabraňující divákovi vidět do technického zázemí divadla. Od portálů směrem dozadu lemují jeviště *šály*³⁰, které slouží také jako vstupní místa na jeviště ze zákulisí. Prostor ohraničený portály, harlekýnem a balustrádou, v hloubce oponou, vytváří tzv. *proscénium*. Část jeviště před oponou je *forbína*³¹.

---

²⁵ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 142.

²⁶ Tamtéž. S. 64.

²⁷ MÜLLER V., *Divadelní technický slovník*. S. 20.

²⁸ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 322.

²⁹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 74.

³⁰ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 386.

³¹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 69.

Jevištní technologie se dělí na horní sféru a dolní sféru. Horní sféra technologií zahrnuje *tahy*³², které bývají zakryty prvotně balustrádou, jednotlivě potom *sufitami*³³. Mezi tahy jsou *baterie*³⁴, což jsou trsy světel a dalších technologií na specifických tazích.

5.2. PROCES VZNIKU PŘEDSTAVENÍ (SE ZAMĚŘENÍM NA POJMENOVÁNÍ)

V pojmenováních souvisejících s představením nacházíme nejen sociolectismy, ale i termíny a slova hovorová.

Než se zkoušky představení přesunou na jeviště, umělci zkoušejí ve zkušebnách. Činohra má *čtené*³⁵ (zkoušky, kdy se za pokynů režiséra herci blíže seznamují se scénářem). Opera a muzikál má zkoušky zpěvu, za účasti orchestru jsou to tzv. *sedáčky*³⁶. Balet a muzikál zkoušejí *chorošky*³⁷ (choreografie). Balet zkouší v *baletáku*³⁸.

Výtvarník scény neboli scénograf mezitím navrhuje podobu scény. Výtvarník kostýmů navrhuje kostýmy. Musí proběhnout *předávačka*³⁹ (předávací porada), kde se sejdou všichni povolání (umělci, zástupci technického a umělecko-technického personálu, dílen, bezpečnostní technici). Výtvarníci zde zadávají své požadavky dílnám, které vyrobí kulisy, kostýmy, popř. rekvizity. Jakmile jsou dekorace hotové, vezou se do divadla, aby proběhla *dekoračka*⁴⁰, obvykle týden před generálními zkouškami. Dekoračka je zkouška veškeré výpravy. Poté se kulisy odvázejí zpátky do dílen, aby se upravily. Na jevišti se zatím zkouší bez nich.

Poté nastává týden generálních zkoušek, během něž již zkoušejí herci a herečky s plnou výpravou dekorací, světel, zvuku atd. Tento týden zpravidla obsahuje dvě tzv. hlavní a dvě generální zkoušky (*generálka*⁴¹). Během tohoto času se vše doladuje pod vedením režiséra, jenž spolupracuje s dramaturgem, výtvarníky atd. Pokud se jedná o hudební dílo, vstupuje na scénu též dirigent, který sestavuje hudební aranžmá. Nejvytíženější postavou bývá v této době inspicient.

Po *generálkách* přichází na řadu premiéra a pak jednotlivé reprízy. Představením doprovázeným živou hudbou a zpěvem předchází *zvukovka*⁴² (zvuková zkouška). Závěr každého představení tvoří *děkovačka*⁴³ (*klaněčka*⁴⁴), kdy se všichni účinkující klanějí publiku.

---

³² MÜLLER V., *Divadelní technický slovník*. S. 142.

³³ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 382 – zde uvedeno v jiném významu (*strop jeviště*).

³⁴ MÜLLER V., *Divadelní technický slovník*. S. 16.

³⁵ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 96.

³⁶ Tamtéž. S. 363.

³⁷ Tamtéž. S. 173.

³⁸ Tamtéž. S. 55.

³⁹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 133.

⁴⁰ Tamtéž. S. 57.

⁴¹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 146.

⁴² Tamtéž. S. 493.

⁴³ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 57.

⁴⁴ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 195.

Pokud se stane, že se uvádějí dvě představení v jeden den, jedná se o tzv. *dvoják*⁴⁵, výjimečně i *troják*. Někdy se může stát, že se určité představení dlouho nehraje. To se pak před reprízou nasazuje zkouška zvaná *oprašovačka*⁴⁶, aby se připomnělo, co se v dané inscenaci dělá. Oprášovačky se tradičně nasazují po divadelních prázdninách, tj. při začátku nové sezony.

Uvádění představení je po určitém množství repríz završeno *derniér*ou.

Je-li představení úspěšné, jedná se o *kasaštyk*⁴⁷. Je-li kvality nízké (ať už text nebo inscenace), bývá označeno jako *sračka*⁴⁸.

Zaměstnanci divadla obvykle vědí týden dopředu, co se bude v divadle dít. To jim umožňuje týdenní rozpis zvaný *ferman*⁴⁹.

Když se staví představení, je rozsvícen *pracák*⁵⁰ (pracovní osvětlení). *Technikáři*⁵¹ (kulisáci) pod vedením jevištního mistra postaví dekorace buďto na stoly, nebo na točnu. Popřípadě větší kulisy a další dekorace (*prospekt*⁵², *revuálka*⁵³...) na tahy. To všechno dělají obvykle ve spolupráci se strojníkem. Pro potřebu vykrytí částí jeviště, které mají zůstat zastřeny oku divákovi, používají technikáři *vandlíky*⁵⁴ (lehké přenosné kulisky, obvykle černé barvy). K podepření kulis, přivrtaných k zemi, jsou užívány *šprajcy*⁵⁵. Pokud se hraje balet, pokládá se na podlahu jeviště taneční lino baletizol. Je-li zapotřebí ve hře koberců, tyto se přibíjejí k podlaze hřebíčky, které se pak vytahují *kozí packou*⁵⁶. Technikáři mají na starosti též nábytek. Starostí o něj bývá pověřen *nábytkář*⁵⁷. Technika často ke stavbě užívá *praktikábly*⁵⁸ (praktáky, praktiky). Technikáři a strojníci užívají některé interslangové pojmy (*koncák*⁵⁹).

Po postavení kulis rekvizitáři připraví rekvizity. Nato přicházejí na řadu osvětlovači a zvukaři. Jedná-li se o hudební dílo, chystá se též orchestr v orchestřišti.

Osvětlovači mají několik tradičních interslangových pojmů, které spadají do obecně elektrotechnického jazyka (*poťák*⁶⁰, *čokoláda*⁶¹), pak pojmy společné pro divadelní a filmový nebo televizní sociolekt. Jedná se např. o pojmenování světelných zdrojů dle wattáže (*pětikilo*⁶², dále

---

⁴⁵ Tamtéž. S. 116; Uvedeno v jiném významu – „inscenace s dvojím, na sobě nezávislým, hereckým obsazením“

⁴⁶ Tamtéž. S. 288.

⁴⁷ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 189.

⁴⁸ Tamtéž. S. 376.

⁴⁹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 67.

⁵⁰ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 325.

⁵¹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 167.

⁵² Tamtéž. S. 132.

⁵³ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 350.

⁵⁴ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 175.

⁵⁵ Tamtéž. S. 161.

⁵⁶ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 95 – Uvedena jako *kozí nožka* v železničářském slangu („železný sochor s ostřím a rozštěpem (na vytahování hákových hřebů)“; v podstatě jde o tentýž nástroj.

⁵⁷ Tamtéž. S. 112.

⁵⁸ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 325.

⁵⁹ Tamtéž. S. 205.

⁶⁰ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*, str. 130.

⁶¹ Tamtéž. S. 55.

⁶² HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 307.

analogicky *dvoukilo, tříkilo...*). Specificky divadelně osvětlovačský je pojem *baterie*, který značí trs světel na speciálním *tahu* v *provazišti*. Mimo *tahů* se světla dávají také na *štendry*⁶³.

Zvukaři používají obecně zvukařské pojmy (*džek*⁶⁴, *šavle*⁶⁵, *track*⁶⁶).

Garderoba (*oblíkačky*⁶⁷) používá pojmů užívaných v krejčovském prostředí (různé druhy látek, oděvů, nití, nástrojů atd.). Mezi jejich specifické výrazy patří *štendr*, což je v jejich významu stojan na ramínka s kostýmy.

Vlášenkářky, které slouží v plzeňském divadle také jako maskérky, sídlí ve vlášenkárně (maskérně). Jejich mluva obsahuje výrazy ze sociolektu kadeřnického (různé druhy účesů, dále nástroje - žehlička, krepovačka, kulma) a termíny ze sociolektu maskérského (*mastix*). Specificky jejich jsou z vlášenkářství výrazy *bando*⁶⁸ a *glacna*⁶⁹, z maskérství *tělka*⁷⁰.

Samotné představení se zpravidla dělí na první a druhé jednání, oddělená od sebe pauzou. Během představení mohou mít technické složky nejrůznější povinnosti, o nichž se však podrobněji rozepíšeme v praktické části. V této části lze uvést specializované osvětlovače, *štychaře*⁷¹, kteří sledují bodovým světlem pohyb herce.

6. SOCIOLEKTISMY Z JAZYKOVÉHO POHLEDU

6.1. SLOVNÍ DRUHY A ČLENITOST POJMENOVÁNÍ

V sociolektu obecně se uplatňují především substantiva, adjektiva, verba (...*slangové názvy, které se realizují jako podstatná jména a slovesa, omezeně jako jména přídavná a příslovce...* píše Hubáček⁷²) Z hlediska ekonomie vyjadřování převažují pojmenování jednoslovná. Hubáček píše: *Pokud jde o formu, slangové názvy jsou z velké většiny jednoslovné a v omezeném počtu víceslovné...*⁷³

---

⁶³ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 163.

⁶⁴ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 117.

⁶⁵ HUGO J., *Slovník nespisovné češtiny*. S. 388.

⁶⁶ Tamtéž, S. 429.

⁶⁷ Tamtéž. S. 280.

⁶⁸ Tamtéž. S. 56.

⁶⁹ Tamtéž. S. 147.

⁷⁰ Tamtéž. S. 426.

⁷¹ HUBÁČEK J., *Malý slovník českých slangů*. S. 164.

⁷² HUBÁČEK J., *O českých slanzích*. S. 14.

⁷³ Tamtéž. S. 13.

6.2. VZNIK SOCIOLEKTISMŮ

Z hlediska mluvčích je v sociolektu určující snaha vyjádřit se hutně a jasně, neatřele, vtipně, leckdy expresivně.

Pojmenovávací postupy lze rozdělit na dvě kategorie: tvoření nových slov slovotvornými postupy (derivace, kompozice, abreviace) a tvoření sémantické (na základě metaforizace či metonymizace).

6.2.1. SLOVOTVORNÉ ZPŮSOBY⁷⁴

Tvoření slov je nejčastějším způsobem tvorby nových pojmenování. Z hlediska slovních druhů jednoznačně dominují v hojnosti výskytu podstatná jména. Je to díky jejich hlavní úloze, tj. pojmenování substancí, ale i díky poměrně rozsáhlému inventáři prostředků k tvoření nových substantiv. Další slovní druhy jsou ve srovnání s podstatnými jmény zastoupeny jen málo.

Nejčastějším slovotvorným způsobem je v případě nových sociolektismů derivace, a to především sufixální. Zahrnuje jména činitelská, konatelská, jména nositelů vlastnosti, jména přechýlená, názvy zvířat a jména prostředků, jména místní, názvy dějů, jména dějová, slovesa. Kompozice není tak častá jako derivace. Hybridní kompozita se obvykle již blíží terminologii. Podle významu je možno kategorizovat složeniny na názvy prostředků, osob, míst, dějů a nezařazené. Méně častým je také způsob abreviace, přestože svojí povahou nejlépe vyhovuje požadavku sociolektu na stručnost. Výrazy vzniklé abreviací lze rozdělit na zkratky iniciálové a zkratková slova. Pro slang typické je typické mechanické krácení, tj. takové, které nezohledňuje morfemickou stavbu slova.

6.2.2. SÉMANTICKÉ ZPŮSOBY (NESLOVOTVORNÉ TVOŘENÍ)

Podobně jako v případě přejímání jde o způsob tvoření využívající již hotových pojmenování, s tím rozdílem, že se v případě přenášení významu povětšinou užívají pojmenování domácí nebo zdomácnělá. Způsoby sémantického tvoření lze rozdělit na metaforické a metonymické.

6.2.3. TVOŘENÍ VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ

Sdružená pojmenování jsou méně zastoupena oproti odborné terminologii. Z hlediska jazykové ekonomie se jeví takový druh vyjádření jako nevýhodný. Víceslovné frazeologismy se vyskytují zřídka.

---

⁷⁴ HUBÁČEK J. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. S. 5–48.

6.2.4. PŘEJÍMÁNÍ

Důvodem může být aktuální potřeba pojmenování při absenci domácího slova. Přejímané výrazy bývají upravovány a přizpůsobovány domácím slovům. Často se tak děje přidáním domácího sufixu, méně často vynecháním části původního výrazu nebo nahrazením domácím formantem. V sledovaném sociolektu velkou část přejatých výrazů stále tvoří slova přejatá z němčiny.

PRAKTICKÁ ČÁST

7. SÉMANTICKY VYMEZENÉ SKUPINY POJMENOVÁNÍ A JEJICH JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA

Získané výrazivo rozčleňujeme do sémanticky motivovaných skupin. Sémantické skupiny vymezujeme vycházejíce z práce J. Hubáčka⁷⁵. Jeho klasifikaci jsme využili a zjednodušili. V jednotlivých kapitolách jsou pojmy řazeny abecedně.

7.1. NÁZVY OSOB

Baleták, činoherec, dráteník, garderobiérka, magazín parta, mistr (jevištní, světel, techniky, zvuku) muzikálista, nábytkář, nápověda, oblíkačka, operák, světluška, rekvizitář (-ka), scénograf, strojník, šéf (umělecký) baletu (činohry, muzikálu, opery), tajči, technikář (kulisák), údržbář, velínář, vlásenkářka, výtvarník, zvukař

V námi zkoumaném prostředí se jedná o názvy pracovníků divadla. Převažují pojmenování jednoslovná. V našem sběru dokládáme i pojmenování jednotlivých profesí mimo oblast technického personálu v divadle, které však představují nedílnou součást analyzovaného sociolektu. Víceslovná pojmenování jsou typická pro názvy technických mistrů – šéfů jednotlivých uměleckých souborů. U dokladu *magazín parta* nelze jasně určit, zda jde o kompozitum, nebo o víceslovné pojmenování.

Většina pojmenování vznikla sufixální derivací za pomoci domácích formantů (*rekvizitář, velínář, zvukař, vlásenkářka, oblíkačka...*), jeden doklad za pomoci formantu přejatého (*muzikálista*). Můžeme doložit jenom jedno pojmenování vzniklé kompozicí (*činoherec*). Zachytili jsme jedno pojmenování vzniklé připodobněním (*tajči*). Jedno pojmenování je vzniklé univerbizací (*baleták*). Doložili jsme také dvě pojmenování motivovaná sémanticky, a sice metonymií (*světluška*) a synekdochou (*dráteník*).

Do rodu názvů osob se promítá pracovní realita (*oblíkačka, strojník, technikář, vlásenkářka*).

---

⁷⁵ HUBÁČEK *O českých slanzích*. S. 102–112

7.2. NÁZVY HER

Zde uvádíme abecední seznam představení, která se v námi sledované sezóně 2016/2017 hrála, a sociolektické varianty jejich názvů. V případě, že představení nemá alternativní název, uvádíme 0.

Bob a Bobek - 0

Bonnie a Clyde - Bonnie

Carmen - 0

Děj se co děj - Děj se, Děj

Edith - Vrabčák z předměstí - Edith

Enigmatické variace - Variace

Freddie - The King of Queen – Freddie, Fredík

Howie a Rookie Lee - Howie

Iluze - 0

Jana z Arku na hranici - Jana

Jednotka intenzivní lásky - Jednotka, JIL

Jeníček a Mařenka aneb Jak to dobře dopadlo - Jeníček

Kabaret burka - Burka

Kdyby 1000 klarinetů - Kdyby tisíc, Klarinety

Kocour v botách - Kocour

Kočky - 0

Libuše - 0

Liduschka (Baarová) - Liduschka, Lída

Madama Butterfly - Butterfly

Marilyn (Překrásné děcko) - Marilyn

Obraz Doriana Greye - Dorian, Dorian Grey

Oliver Twist - Oliver

Papageno v kouzelném lese - Papageno

Probouzení jara - Probouzení

Sboristé - Sboríci

Sen noci svatojánské - Sen noci

Sluha dvou pánů - Sluha

Sugar - 0

Talentovaný pan Ripley - Ripley, popř. Kripley, Kriplík

Vojcek - 0

West Side Story - Westside

Živá voda - 0

Živý obraz - 0

Z důvodu jazykové ekonomie jsou představení personálem divadla zpravidla nazývána zkráceně. Názvy představení mohou někdy nést expresivní příznak (*Kripley*, v někdejší Komorním divadle inscenace *Pygmalion - Pižmoň, Sboristé - Sboríci*). Tento expresivní příznak je vyjádřen hlavně slovtvorně.

7.3. NÁZVY ČINNOSTÍ A DĚJŮ

Akce, bourání, fade in/out, líčení, lígrovat, opona, přestavba, příprava, převlek, stavba, šlágvort, viset, zájezd, zašaltovat

V kategorii činností a dějů dokládáme pouze pojmenování jednoslovná, substantiva a verba. Převažují pojmenování vzniklá slovtvorně (*líčení, přestavba, stavba, bourání*). Jde především o názvy dějů a výsledků dějů a o substantiva verbální. Verba jsou tvořena sufixem –ova.

Dokládáme výrazy přejaté z němčiny (*lígrovat, zašaltovat*) a z angličtiny (*fade in/out*). V této kategorii se vyskytují také pojmenování interslangová, které z hereckého sociolektu pronikají do technického, např. *šlágvort*.

7.4. NÁZVY VĚCÍ

Baletizol, bedna, čoudík, háčko, inteligent, kámen, kolárek, koler, konvenčky, kubík, ošupné, praktikábl, přestavbovka, rámoavačka, skejt, slepičáky, sníh, sufita, suspenzor, šála, šavle, šikma, šprajc, šprinta, štendr, tah, tejpa, tělka, vandlík, zavjáška, železo

V sémantické skupině názvů věcí dokládáme pouze pojmenování jednoslovná. Z hlediska motivace je tato skupina poměrně pestrá. Dokládáme výrazy vzniklé jak slovotvorně (derivace – *rámoavačka, vandlík, čoudík*), tak sémanticky (metafora – *bedna, kámen, skejt, šála*, synekdocha – *železo*), také univerbizací (*přestavbovka, šikma, tělka*)

7.5. NÁZVY MÍST

Inspice, hadrárna, maskérna, provaziště, Nová scéna (Velká), Blackbox (Malá), pult, rekvizitárna, točna, vlásenkárna, zkušebna

V této kategorii rovněž nacházíme pojmenování vzniklá slovotvorně (hadrárna, maskérna, provaziště, rekvizitárna, točna, zkušebna) i sémanticky (Blackbox, inspace, pult). Jde o pojmenování jednoslovná, substantiva či substantivizovaná adjektiva.

Mezi sémantickými skupinami jsou nejpočetnější názvy osob a názvy věcí, méně zastoupeny jsou názvy činností a míst. Nehodnotíme zastoupení názvů divadelních her, neboť jejich počet se může lišit sezónu od sezóny.

Z našeho přehledu vyplývá, že z hlediska slovnědruhového jsou jednoznačně převažující substantiva a verba. Převažují pojmenování jednoslovná. Je patrné, že daný sociolekt slouží k ekonomickému, věcnému, rychlému a praktickému vyjadřování.

8. SLOVNÍK SOCIOLEKTISMŮ

Slovník je seřazen abecedně. Víceslovná pojmenování řadíme dle prvního slova v pojmenování. Homonymní výrazy uvádíme jako dvě hesla. Polysémnní výrazy řadíme číslovaně v jednom hesle. Doklad užití uvádíme pouze výběrově, především u méně známých sociolektismů.

8.1. POPIS STAVBY HESLA

Heslo obsahuje následující údaje:

Heslové slovo, koncovku genitivu a mluvnický rod u substantiv, u adjektiv zařazení ke slovnímu druhu, u sloves určení vidu; synonyma a příbuzné výrazy; význam; (doklad užití); zařazení k profesní složce, zdroj

8.2. SEZNAM ZKRATEK

dok - dokonavé

DTS - Divadelní technický slovník

f - femininum

g - garderoba

i - interslangové; je-li za jiným písmenem uvedeno (i), jedná se o výraz, který v divadle používá jen jedna složka, ale spadá mezi interslangové výrazy užívané v nedivadelním prostředí

ins. - inscenace

jev - jevištní

ma - maskulinum animatum

mi - maskulinum inanimatum

MSČS - Malý slovník českých slangů

n - neutrum

ned - nedokonavé

neskl - nesklonné

o - osvětlovači

obv - obvykle

pl - plurál

r - rekvizity

SNČ - Slovník nespisovné češtiny

sg - singulár

SSJČ - Slovník spisovného jazyka českého

st - strojnici

t - technika

v - vlásenkářky

vls - vlastní sběr

z - zvukaři

zkr - zkratka

8.3. ABECEDNÍ SLOVNÍK

aux, -u mi; výstup pro pomocné zvuky, které nejdou do portálových beden (**bedna**↓), ale do speciálně přidaných reproduktorů; z vls

baletizol, -u mi; lino pro baletní tanečnický; i vls

baleták¹, -u mi; baletní sál; i MSČS

baleták², -a ma; baletka; tanečník baletního souboru; i MSČS

balustráda, -y f; ochranná stěna mezi jevištěm a hledištěm, může předozadně měnit rozměr scéniového zrcadla, kryje technologickou část stolů a točny; i vls

bando -a n; bandáž, která se dává pod paruku, aby stáhla vlasy, na ni se vlásenkami↓ dává paruka. v vls SNČ

baterka -y f; Trs světel a dalších zařízení na specifickém tahu. Celkem 3.: 2 nad jevištěm, 1 nad zadním. o vls DTS

bedna -y f; reproduktor; z vls

blackbox -u mi; BB; Malá scéna ND. Nahradila klubovou scénu v někdejší Komorním divadle. Nazývá se tak, neboť je tímto typem divadla (konkretizace abstrakta, vzniklého z metaforického přenesení významu); i vls

bodák -u mi; bodovka, spot; bodové světlo; o vls SNČ

bourání -O n; rozebírání kulis daného představení, opak **stavba**↓; t vls

brejle - drát držící na tváři mikroport (**port**↓); z vls

bylstyk -u mi; kostýmy ke scéně „Byl styk?“ v ins. Liduschka (Baarová); g vls

civilka -y f; čepice↓; v vls

cluster -u mi; shluk reproduktorů; z (i) vls

coverlock -u mi; typ šicího stroje; g (i) vls

černoch -u mi; upevňovací popruh pro věšení kulis na tahy↓; t vls

čépěčka -k n; černé ponožky; g vls

čepice -e f; civilka; kupovaná paruka; vls

čtená -é f; čtená zkouška bez účasti technických složek, často ve spojení první čtená↓.

čoudík -u mi; směs pro vytváření dýmu; r vls

dekoračka -y f; **technická**↓; i vls MSČS

děkovačka -y f; klaněčka; konec představení, klanění se publiku; i MSČS

derni neskl f; dorniéra; i vls

deska -y f; dřevěná deska, která přijde na praktikábl↓ a utvoří se tak vyvýšená podlaha; t. vls

dílny -en f; divadelní dílny; „Pošlete to do dílen na opravu.“; i vls

dimmer -u mi; poťák (potenciometr); zařízení k tlumení světla; o vls

díra -y f; **orchestr**↓

dráteník -a ma; světluška; osvětlovač hanlivě; „To se tam zas budou motat dráteníci.“; i vls

dvoják -u mi; dvě představení v jeden den; i vls SNČ

dvounitka, -y f; šicí stroj se dvěma nitěmi; analogicky trojnitka, čtyřnitka... ; g (i) vls

dvoustovka, -y f; praktikábl vysoký dva metry; t vls

džulieta, -y f; typ světla dle výrobce Roberta Juliata; o vls

elevace -e f; zvyšující se hlediště, flexibilní, lze proměnit dle potřeby; t vls

es neskl n; divadelní es; krátká pauza jednoho nadechnutí, která je významná pro rytmiku a dynamiku představení, podle nich zvukaři a osvětlovači často dělají své akce; i vls

explikace - e f; schůze ke stanovení požadavků na představení režisérem a výtvarníkem; „To se řešilo na explikaci.“; i vls

ferman -u mi; rozpis programu a pracovního plánu divadla; i MSČS

forbína -y f; předjeviště, kus scény před oponou, součást proscénia; i SNČ

frakovka -y f; košile k fraku; g (i) vls

fresnela -y f; fresnelka; světlo s fresnelovou čočkou (podle vynálezce Augustina-Jeana Fresnela); o (i) vls

frost -u mi; průsvitný filtr na změkčení světla; osv. (i) vls SNČ

fundus -u mi; sklad všeho, co dosud nebo už nehraje v žádné inscenaci; i vls MSČS

gafa -y f; lepicí páska; i vls

generálový týden -y f; týden před premiérou, kdy probíhají **hlavní**↓ a generální zkoušky (**generálka**↓); i vls

glacna -y f; paruka představující lysou hlavu; v vls SNČ

gobo -a n; plechové šablony na vykreslení tvaru (např. stromu, ptáka...) přes světlo; o vls

háčko -a n; horizont; i vls

harlekýn -u mi; vrchní část **proscéniového zrcadla**↓, brání divákovi vidět na technologickou část tahů; i vls SSJČ

hazer -u mi; mlhostroj; o (i)

hlavní -o f; hlavní zkouška, bývají dvě před generálkou, často ve spojení **první hlavní** - tj. první zkouška v generálovém týdnu, na níž se sejdou všichni; i vls

hrát ned.; když něco hraje, znamená to, že je daná věc užita v určitém představení. Hrát může rekvizita, světlo, kulisa, mikrofon...; „*Tyhle ploutve hrajou až v září, ty si klidně puč.*“; i vls

husí krk -u mi; ohebná trubka pro vedení drátů; o (i)

choroška -y f; choreografie; i SNČ

inteligent -u mi; světlo na dálkové ovládání přes DMX protokol. Může měnit sílu svícení, barvu, směr, efekty; o vls

kámen -u mi; kvádrový dřevěný schod, metrový nebo dvoumetrový; někdy se kamenem chybně nazývá **železo**↓; t vls

kanál -u mi; 1. komunikační pro vysílačky; i vls 2. číslo zásuvky, u pultu lze přepečovat↓ o vls 3. zvukový kanál (např. levý a pravý u stera)

kanon -u mi; typ kabelu XLR; z vls

kapsa -y f; záhradří u jeviště před inspicí a nápovědou; i vls

kasaštyk -u mi; divadelní trháč; i MSČS

kazeta -y f; pojízdná část jeviště, která nese točnu; t vls

kejs -u mi; kufr na kostýmy, techniku, rekvizity, využívaný obv. při zájezdech↓; i vls

klaněčka -y f; **děkovačka**↑; i vls SNČ

klapka -y f; plechové kryty k ořezání proudu světla; o vls

klíčák -u mi; krátký tlustý vrták, k přivrtání kulis k podlaze, dnes užíván výjimečně; t vls

klika -y f; **šavle** ↓; z vls

kolárek -u mi; košile bez rukávů, uzpůsobená pro rychlé převlékání herců; g vls

koler -u mi; dlouhá vesta po kolena; g vls

komedie -e f; jakákoli divadelní hra; „*Co hrajeme zejtra za komedii?*“; i vls

Komora -y f; Komorní divadlo v Plzni; „*To by se v Komoře stát nemohlo.*“; i vls

kontra neskl. n; protisvětlo; o vls

konvenčka -y f obv. pl. ; světlo, která je zapotřebí manuálně nastavovat; o vls

kopoň -e ma; technikář starající se o oponu; „*Připraví se kopoň.*“; t vls

kouřostroj -e mi; kouřák; stroj pro vytváření kouře; o (i) vls

kozí packa -y f; nástroj pro vytahování hřebíků; t vls

kroužkování -í n; Vytváření kroužků z jednotlivých pramínků vlasů, aby se minimalizoval jejich objem, popř. aby se utvořily vlnité vlasy; v (i) vls

kundál -u mi; zamotaný kabel; o vls

kustod -a ma; technikář, který má na starosti orchestr (roznos stojánků na noty atd.); t vls

lávka -y f obv pl; mostky nad jevištěm *Jít na lávky*; i vls

lepená paruka -y f; lepená; paruka vyráběná pro konkrétní představení; v vls

ligr -u mi; obv. pl.; tyč pro fixaci stolů (**stůl** ↓), aby byla váha přenesena do bočních konstrukcí a ulevilo se lanům; **ligravat** ↓. st (i) vls SNČ

ligravat ned.; odligravat, zaligravat, **ligrý** ↑; odjistit stoly, aby mohly jet nahoru, dolů či se zkosit; „*Strojník, odligravat stoly.*“; st

likvidák -u mi; dokument potvrzující ukončení představení po derniéře a rozebrání dekorací či jejich umístění do **fundusu** ↑; i vls

LP neskl. mi; někdy elpéčko (-a n); levý portál, v něm je **inspice** ↓; i vls

magazín parta -y f; zavážeči kulis; i vls

malovaná opona -y f; velká opona s abstraktním malovaným vzorem; i vls

nábytkárna -y f; sklad nábytku; t vls SSJČ

nábytkář -e ma; technikář pověřený starostí o nábytek; t vls MSČS

nápověda -y f; pracoviště **nápovědy** ↓ v **PP** ↓; i vls

nápověda -y rod kolísá; osoba s funkcí nápovědy; i vls

nástup -u mi; vstupy na jeviště, lemované **šálami**↓. Někdy splývá s pojmem šála; i vls

náznak -u mi; náznaky kulis a rekvizit, jichž se užívá, než jsou pořízeny nebo vyrobeny vyžádané dekorace; i vls

noha -y f; 1. vysoká dlouhá úzká kulisa; t 2. **šála**↓; i vls

nůž -e mi; šatr; typ klapek, jejichž pomocí lze vytvarovat proud světla; o vls

oblíkačka -y f; garderobiérka; i vls SNČ

odposlech -u mi; reproduktor sloužící jako zpětná vazba pro zpěváky, hudebníky, zvukaře; z (i) vls

okopovka -y f; lať bránící pádu předmětů nebo herců do **orchestru**↓; t vls

orchestr -u, mi; díra; 1. orchestřiště 2. propriety orchestru (stojánky, židle atd.) *Jdu postavit orchestr.*; i vls

oprašovačka -y f; opraš; oprašovací zkouška, nasazuje se, pokud se představení nějakou dobu nehrálo (např. po divadelních prázdninách); i vls MSCS

overlock -u mi; typ šicího stroje; g (i) vls

padák -u mi; světlo jdoucí kolmo shora dolů; o vls

palma -y f; herci nenavazuje text; i vls

páráček -u mi; háček na párání stehů; g (i) vls

parazit -u/-a mi; nežádoucí světlo na scéně, odraz např. od světlých kulis, lesklých povrchů atd, prasí (**prasení**↓) osvětlení scény; o vls

par -u mi; parka; typ světla s dlouhým tubusem, název od zkr. PAR (parabolic aluminium reflector); de facto reflektory, které bývaly v autech; o (i) vls

pětikilo -a n; světlo o výkonu 500 wattů. Analogicky dvoukilo, osmikilo atd. dle wattáže; o. (i) vls SNČ

pes -a mi; elektrická prodlužovačka s více zásuvkami; „*Tadyty psy byly strašně zamotaný.*“; o vls

pírko -a n; připírkovat; druh **vlásničky**↓; v vls

písíčko -a n; typ světelné čočky plano concave (planokónkávní); o vls

piškoty -ů mi;. Baletní boty, určené hlavně na zkoušky; g (i) vls SNČ

plánovačka -y f; schůze technických mistrů, kde se na základě uměleckých požadavků plánuje, co jak udělat v plánované inscenaci; i vls

portál -u mi; přední vertikální lem jeviště, v ND pohyblivý levopřevě i předozadně podle potřeby velikosti **proscéniového zrcadla**↓. LP zkr. levý portál, PP analogicky; i vls SNČ

port¹ -u mi; mikroport; klopový mikrofon; z (i) vls

port² -u mi; kapsa na **port**↑ všitá do kostýmu; g vls

postavit dok.; 1. postavit kulisy 2. rozmístit rekvizity; u osvětlovačů a zvukařů **příprava**↓; vls

Postavíme Čachtickou.; Postavíme hrůzu; postavit kulisy představení, které se špatně staví; t vls

poťák -u mi; **dimmer**↑; o (i) vls SNČ

poutkování -í n; výroba paruk; v vls

PP neskl mi; někdy ppčko (-a mi); pravý **portál**↑, v něm je ↑**nápověda**; i vls

praktikábl -u mi; **dvoustovka**↑, **kubík**↑, praktik; rozkládací konstrukce, na niž se dá deska, stavba může sloužit jako součást dekorace; t vls SNČ

prasení -í n; prasiat; nežádoucí (**parazit**↑) nebo špatně zaměřené světlo, nespádající do jednotného světelného pojetí inscenace; o vls

premča -i f; premiéra; i SNČ

primár -u mi; zpr. v pl; **stůl**↓; vls

proscéniové zrcadlo -a n; vše, co vidí divák, může se měnit pohybem **portálů**↑, **balustrády**↑ a **harlekýnu**↑, popř. za pomoci **šál**↓ a **sufit**↓; i vls

prospekt -u mi; látka natažená na tahu, simulující pozadí; může sloužit i jako opona; t vls

průvan -u mi; proud světla z jedné strany na druhou, typicky **teleskopy**↓, jde o doplňková světla, je potřeba, aby průvany vázaly (**vázat**↓); o vls SNČ

první čtená -é f. subst. adj.; zkouška; **čtená**↑; i vls

první hlavní -í f; hlavní↑; i vls

předávačka -y f; 1. předávací porada, tech. mistři podepisují převzetí inscenace od dílen 2. dokument z předávací porady; i vls

přepečovat dok.; pečování; od pultu přeměnit číslování zásuvek, do nichž se šaltuje (**zašaltovat**↓); o vls

přestavba -y f; akce technikářů či rekvizit během představení, např. odnos nábytku, odvezení dekorace, sklizení nádobí, přinesení rekvizity či kulisy atd.; **změna**↓, **převlek**↓; i vls

přestavbovka -y f; hudba hrající po dobu **přestavby**↑, na jevišti obv. tma; i vls

připírkovat dok.; **pírko**↑; v vls

příprava -y f; **stavba**↓ u osvětlovačů a zvukařů; o z vls

přiznat ned.; přiznávat, přiznaný; cokoli, co je součástí technologie nebo zázemí, obv. nemá být vidět, ale divák to vidí (typicky přiznaní kulísací při přestavbě za plného osvětlení); i vls

rámovačka -y f; tylový rám (**tyl**↓); t vls

rekvizity -y f; 1. pracovník rekvizit (jen pl.), 2. konkrétní rekvizitní předměty (sg. i pl.), 3. rekvizitárna (jen pl.); i vls SSJČ

revuálka -y f; lehčí opona v hloubce jeviště, umožňuje např. přestavby (**přestavba** ↑); i vls SNČ

ruch -u mi; specifický zvukový podkres používaný při představení (zpěv ptáků, dutí větru)

sanši -0 f. jen pl.; různé druhy bot od firmy Sansha; baletní sanši, taneční sanši, tenisky sanši...; g vls

seďačka -y f; první zkouška hudebních děl za účasti herců (pěvců) i orchestru, sedí se při ní; i vls

sekundár -u mi zpr. pl.; **stůl** ↓ jen sekundáry mají možnost utvořit **šikmu** ↓; t st vls

signálka -y f; světélko, za jehož pomoci **inspicient** ↑ může dávat pokyny ostatním pracovníkům; i vls SNČ

skejt -u mi; vozíky pro převoz kulis; t vls

slepičáky -ů mi pomn.; typ divadelních schodů, připomínající hřady; t vls

sníh -u mi; ; vls

sprcha -y f; **voš** ↓; SNČ

sračka -y f; špatné představení; i SNČ

stůl -u mi; pohyblivé podlahy. primární (primáry), na nich sekundární (sekundáry) (*Odlígrovat stoly.*); t st

stavba -y f; stavba kulis pro dané představení; t vls

stehovka -y f; nepevná stehovací nit na pomocné šití; g (i) vls

stepky -0 f. zpr. pl.; stepovací boty; g (i) vls

sufita -y f; pruh látky vykrývající horizontálně části jeviště (např. **tahy** ↓); t vls

světelná změna -y f; **kjučko**; změna osvětlení z pultu ↑, de facto osvětlovačská **přestavba** ↑; naprogramované osvětlovač u pultu pouze spouští, ale může být i ovládní „na ruku“ (které spočívá v ovládní přes šavli, **šavle** ↓); o vls

světlo -a n; 1. konkrétní světelný zdroj, podle toho, co osvětluje, herecké nebo dekorační, světlo „křížem“ (typicky, pro lepší úhel dopadu, křížem přes jeviště) nebo „po svej“. 2. všechny zdroje světla na jevišti 3. abstraktní pojem ve smyslu světelný design; i

světluška -y ma; osvětlovač; vls

svícená -é f; každá zkouška za účasti hrajících světel; i vls SNČ

šála -y f obv. pl.; dřívě noha; svislý pruh látky lemující boky jeviště, mezi nimi se tvoří **nástupy** ↑; i vls SNČ

šatr -u mi; **nůž**↑; o vls

šaufka -y f; šaufolie; folie pro projekce; t vls

šavle -e f; klika; posuvné jezdce na **pultu**↑, ovládají se jimi technologie; o z (i)

šikma -y f; šikmá kulisa vytvářející nakloněnou rovinu; dnes nahrazena pohyblivými stoly (**stůl**↑ **sekundáry**↑) s možností našikmit se do 10°; t vls

šlágvort -u mi; narážka; i vls MSCS

špíl -u mi; hra, inscenace, komedie, kus; vls

šprint, šprinta -u/-y m/f; krátká kovová tyčka ke spojení částí pantu u dveří či pohyblivých křidel kulis; t

štand -u mi; stojan na mikrofon; z vls

štendr -u mi; 1. stojan na světlo, o vls SNČ 2. stojan na kostýmy; g; vls

štych -a ma; štychař, štychovat, **vodič**↓; o vls

štych -u mi; světlo sledující hercův pohyb; o vls SNČ

tah -u mi; ráhno, na něž se věší kulisy, světla, **šály**↑ atd.; t st vls DTS

tajči -ho ma; tajemník činohry; i vls

technická -é f; v psané podobě T+O; zkouška dekorací a jev. technologií obv. týden před generálovým týdnem (↑ **generálový týden**), bez přítomnosti umělecké složky; i vls

technika -y f; 1. kulisáci 2. jevištní technika; i vls

technikář -e ma; kulisák; i vls MSCS

teleskop -u mi; 1. teleskopické tyče pro zavěšení světel (**průvan**↑) 2. světla na teleskopických tyčích; o vls

tělka -y f; tělovka, zatělkovat; jednotící tělová barva; v vls SSJČ SNČ

teplý déšť -e; ředitelský proslov na závěru sezóny; i vls

tfuj tfuj citoslovce; popřání mnoha štěstí před představením (nejčastěji před premiérou); i vls

To, co mají na šatně -ím n; kostýmy, v nichž účinkující začínají; g vls

trojky -0 f; schody (dle počtu); anlg dvojky, čtyřky. Jeden schod je **kámen**↑ nebo schod; t vls

třicet pětka -y f; největší sklad kostýmů v ND; g vls

tyl -u mi; průsvitná opona, obv. v rámovačce (↑ **rámovačka**); t 2. druh látky; g; vls

ucho -a n; pohyblivá kulisa; t vls

UPCčka -ek n; světla; o vls

úvéčko -a n; zářivky vydávající ultrafialové světlo; o (i) vls

vana -y f; světla dle stínidla ve tvaru vany; o vls

vandlák -u mi; lehký přenosný **výkryt** ↓; t vls MSČS

vázat nedok.; vázání; návaznost světel, hlavně průvanů (**průvan** ↑); o vls

vazbit nedok.; vazba (-y f); vznik zvukové zpětné vazby; z vls SNČ

velín -u mi; 1. strojnické stanoviště nad nápovědou ↑, odkud se ovládají jev. technologie, 2. velín velínářů, kteří kontrolují běh technologií v celém divadle, mimo jev. technologií; i vls

veletrh -u mi; velká trhlina ve švu zadní části kalhot; g (i)

velínář -e ma; údržbář starající se o technologie v divadelní budově (ne jevištní); i vls

věž -e f; kovový stojan na světla; o vls

viset ned.; zůstane-li něco nežádoucího na jevišti; vls

vlásnička -y f; drát ve tvaru U k připojení paruky na hlavu; v vls

vodič -e ma; štych; osvětlovač, který sleduje při hře pohyb herce na jevišti; vls

voš -e mi; sprcha, světlo se širším záběrem než boďák ↑, míří obv. shora dolů; o vls

vošupný -ého n; amortizační poplatek; i vls

vůz -u mi; pohyblivé podlahy na bočním jevišti, kt. mohou najet na jeviště; t st vls

vrtík -u mi; nebozízek k přivrtání kulis a šprajců k podlaze jeviště, zastaralé, vystřídány akuvrtačkou; t vls MSČS

výkryt -u mi; kulisa sloužící k vykrytí částí jeviště; **vandlák** ↑, **ucho** ↑; t vls

vyrovnávačky -0 f zpr. pl.; jednotlivými stoly se vyrovná jeviště do jedné roviny s bočním a zadním jevištěm, pod kazetou ↑ je pět vyrovnávacích stolů, kt. vyrovnávají zadní jeviště, když kazeta přejede dopředu; st vls

zašaltovat dok.; zapojit světlo do zásuvky; o vls

zavjáška -y f; vše, co se věší na tahy ↑; i vls

zlomvazka -y f; malý dáreček, rozdáváný před premiérou představení. Zlomvazky vyrábí libovolný zaměstnanec divadla dle vlastního uvážení; i vls

zvučená -é f substantivum; technická zkouška zvuku; i vls

zvukovka -y f; zkouška zvuku předcházející představením doprovázeným živou hudbou a zpěvem; i vls SNČ

žehlička -y f zpr. sg; zpr. nechtěné světlo, které opticky zploštuje scénu rozmazáním stínů; o vls

železo -a n; 1. železné závaží, někdy chybně **kámen** ↑; dnes především pro zatížení **šál** ↑; dříve k vyvážení kulis zavěšených na **tazích** ↑; t 2. železná opona, bezpečnostní požární; i vls
žíla -y f; kabel; o (i) vls

9. ZÁVĚR

Cílem práce bylo pokusit se získat vzorek jazykového materiálu dokumentující sociolekt technických složek ND v Plzni a tento vzorek popsat a klasifikovat podle zvolených kritérií. Jazykový materiál jsme sbírali po dobu deseti měsíců. Nasbíráno bylo celkem 210 sociolektismů. Nahráli jsme šest rozhovorů s pracovníky různých technických profesí (garderobiérka, osvětlovač, strojník, technikář, vlásenkářka, zvukařka).

Na začátku jsme stanovili čtyři hypotézy. V první jsme vyjádřili domněnku, že v analyzovaném sociolektu budou převažovat profesionalismy nad slangismy. Tuto hypotézu můžeme potvrdit. V pojmenováních převládá věcnost a snaha o stručnost a jasnost vyjádření, hraničení s terminologií oproti snaze o expresivitu a výlučnost, příznačné pro slangy. Lze říci, že profesionalismy převažují nad slangismy. Není však vždycky jednoduché určit hranici mezi profesionalismem a slangismem, neboť vlastnosti slangismu bývají mnohdy projeveny pouze mimojazykově (např. intonací), což jsou aspekty, které nelze v této práci zohlednit.

Ve druhé hypotéze jsme předpokládali, že z hlediska původu slov budou převažovat domácí výrazy a germanismy s ohledem na tradici daného prostředí, neboť *historickým základem divadelního slangu je tradiční německá divadelní terminologie*⁷⁶. Tato hypotéza se potvrdila jen částečně. Germanismy se stále uplatňují, především v oblasti tradičních, neměnných pojmenování (kasaštyk šlágwort, štand, štendr, vandlík). Vysokou měrou se však uplatňuje čeština, neboť se vytrácí vazby k tradičnímu divadelnímu prostředí. Do divadelního sociolektu proniká mnoho interslangových výrazů, které nejsou germanismy. Jsou domácího původu (*černochoch, představovka, výkryt, železo*), popř. z angličtiny (*fade in/out, par*), výjimečně z jiných jazyků (*ferman, fresnelka*). Výskyt anglicismů souvisí s pronikáním nových technologií, objevují se pojmenování motivovaná výrobcem či pojmenování původním, ale v daném sociolektu se anglicismy celkově vyskytují jen v malé míře.

Ve třetí hypotéze jsme tvrdili, že v souboru pojmenování budou vzhledem k typu komunikace převažovat monosémické lexémy. Ty sice převažují, ale vícevýznamové lexémy jsou zastoupeny také nezanedbatelnou měrou. Hypotéza se tedy opět potvrdila pouze částečně. Nejčastěji užívanými polysémními lexémy jsou názvy souborů (balet, činohra, muzikál, opera) a některé názvy profesí (rekvizity, technika, garderoba) Např.: činohra:
1. činoherci 2. druh umění 3. konkrétní představení; rekvizity: 1. konkrétní věci
2. rekvizitárna 3. personál rekvizit

---

⁷⁶ HUGO J. *Slovník nespisovné češtiny*. S. 36

Z příkladů je jasné patrné, že výrazy nenáleží do sociolektu ve všech svých významech. U lexému sociolektismu činohra není součástí sociolektu význam č. 2 a 3, u lexému rekvizity význam č. 1.

V souboru pojmenování lze doložit i výrazy homonymní. Uvnitř divadelního prostředí se jedná o výraz baleťák (1. tanečník baletu 2. baletní zkušebna). Narazili jsme také na dvě mezijazykové homonymie. Jedná se o výraz pečovat (v našem významu původně z anglického patch - záplata) a výraz šprint (nesouvisí se slovenským šprint, což znamená sprint ve významu běh). Nutno říci, že jde vždycky o to, v jakém kontextu se daný výraz použije. Polysémie pak není překážkou.

Poslední hypotéza stanovila tvrzení, že z hlediska motivace bude převažovat motivace slovotvorná nad sémantickou. Slovotvorná motivace převažuje značnou měrou (*přestavba, předavačka, rámočka, vandlík*), ale sémanticky motivované výrazy jsou též relativně časté (*brejle, padák, žehlička*). Dle našeho názoru se tato hypotéza potvrdila.

Z hlediska zastoupení slovních druhů výraznou měrou převažují substantiva, což jsme se, soudíce dle odborné literatury, domnívali již na začátku. Doložili jsme mnoho slov se sufixem -čka, z hlediska slovotvorby spadající do různých onomaziologických kategorií (*děkovačka, oblíkačka, oprašovačka, předavačka, rámočka, sedačka,...*).

Doložitelné jsou i pokusy o vtipnost vyjádření (*tajči, bylstyk*), ač technickým složkám odpovídá spíše věcnost pojmenování.

Signifikantní pro divadelní technický sociolekt je podle našeho názoru slovo *zavjáška*, do něž se promítá jazyková ekonomie, překrucování, ale i produktivní sufix, jazyková elegance a zobecnění, které napomáhá svižnému běhu divadelního soukolí.

Uvědomujeme si, že předkládaná bakalářská práce představuje pouze sondu do daného prostředí a že zjištění zde uváděná jsou do jisté míry relativní s ohledem na velikost zkoumaného vzorku sociolektismů. Práce představuje první pokus o popis daného sociolektu a doufáme, že by se mohla stát východiskem pro další zkoumání ve sledované oblasti.

10. POUŽITÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

- ČAPEK, Karel. *Jak vzniká divadelní hra*. 10. vydání. Praha: Orbis, 1966. Svět divadla, sv. 1
- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. vydání. Praha: SPN, 2011. 978-80-7235-413-9.
- ČERMÁK, František a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4*. 1. vydání. Praha: LEDA, 2009. 978-80-7335-215-8
- DUBNIČKOVÁ, Tereza. *Sociolekt v prostředí Divadla J. K. Tyla*. Plzeň, 2016. Závěrečná práce. FPe ZČU. Dostupné z: <https://theses.cz/id/185rcb>.
- CHÝLOVÁ, Helena. *SLANG A ARGOT Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.–27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 2008. 978-80-7043-764-3
- HAUSER Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Edice Učebnice pro vysoké školy.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1988.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. 2. vydání. Ostrava: Profil, 1981.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. Edice Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě, sv 17/1971
- HUGO, Jan a kol. *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: Maxdorf, c2009. 978-80-7345-198-1
- KLIMEŠ, Lumír. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, České republice a Slovenské republice v letech 1920–1996*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1997. 80-7043-217-9
- KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 4. vydání. Praha: SPN, 1987.
- KOLEKTIV autorů. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online] ©2012–2017 [cit. 6. 7. 2017] dostupné z: www.czechency.org
- KOLEKTIV autorů. *Slovník spisovného jazyka českého* [online] ©2011 [cit. 6. 7. 2017] dostupné z: ssjc.ujc.cas.cz
- KRČMOVÁ, Marie. *Stratifikace současné češtiny*. [Online] [citace 6. 7. 2017] dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>
- LINHART, Štěpán, SADÍLKOVÁ, Tereza. *Divadelní slovníček*. [online] Český rozhlas 2012. [cit. 5. 7. 2017] dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/technologie/_themeline/1260?pos=0&mode=10
- MLÁDKOVÁ, Šárka. *Současný divadelní slang*. Brno, 2015. Magisterská práce. Masarykova univerzita. dostupné z: http://is.muni.cz/th/333751/ff_m/Magisterska_diplomova_prace.pdf
- MÜLLER, Václav. *Divadelní technický slovník*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1981.

11. English summary

This bachelor thesis deals with theatre sociolect which was used in New Theatre in Pilsen in the season 2016/2017. It's divided into two parts, theoretical and practical. Theoretical part introduces the stratification of national language, explains important terms, characterises the setting and it's typical expressions (which can be found in literature).

Practical part of this thesis is focused on expressions which were picked up in the New Theatre. Then there is the linguistic analysis based on given criterions.

At the end, there is the vocabulary of picked expressions, written in alphabetical order.